

**ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ЎҚУВ ЖАРАЁНЛАРИНИ
БОШҚАРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ****М.Хайдарова**

Алфраганус университетети “Ички касалликлар” кафедраси ўқитувчиси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18093319>

Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси, Ўзбекистон Республикаси Президентининг қатор қарор ва фармонларига мувофиқ олий таълимни янада ривожлантириш, кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш, “илм – фан - ишлаб чиқариш” интеграциясини кенгайтириш, таълим мазмунини компетенциялар асосида тубдан ўзгартириш, ўқитишнинг янги моделини жорий этиш, АКТ ва таълим технологиялари интеграциясини таъминлаш устувор вазифалардан этиб белгиланди.

Шу ўринда қайд этиш лозимки, ривожланган АҚШ, Буюк Британия, Германия, Япония ва бошқа қатор давлатларда Тиббиёт олий таълим муассасалари талабаларга фундаментал ва амалий билим бериш, малакали мутахассисларни тайёрлаш, илм-фан марказлари сифатида талабга кўра янги маҳсулот ҳамда интеллектуал мулк объектларини яратувчи субъект ҳисобланади. Мамлакатимизда ҳам тиббиёт олий таълим муассасалари айнан шундай субъектга айланишлари талаб этилмоқда. Бу ўринда, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганларидек, “...бизга миқдор эмас, сифат керак. Бунга эришиш учун эса хориж тажрибасини яхшилаб ўрганиш зарур.

Қайси давлат кадрлар тайёрлашга алоҳида эътибор қаратса, ўша ютади. Илмий асосланган тажриба асосида кадрлар тайёрлаш тизимини йўлга қўйиш энг муҳим вазифамиздир.”Республикамиз тиббиёт олий таълимни тизимли ислоҳ қилишнинг устувор йўналишларини белгилаш, замонавий билим ва юксак маънавий-ахлоқий фазилатларга эга, мустақил фикрлайдиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш жараёнини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, олий таълимни модернизация қилиш, илғор таълим технологияларига асосланган ҳолда ижтимоий соҳа ва иқтисодиёт тармоқларини ривожлантириш Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги доирасида давлат ваколатли органлари томонидан амалга оширилади.

Аждодларимиз меросини ўрганиш шуни кўрсатмоқдаки, азал-азалдан “*таълим – ўқув жараёни – бошқарув*” тизимли тушунчаларига алоҳида эътибор қаратилиб келинган.

Хусусан, Абу Наср Форобийнинг бошқарув тизимида илм - санъатнинг махсус турлари бўйича фозил, ақлли ва маҳоратга эга бўлган турли кишиларнинг ўрни алоҳида эканлиги ифодаланганлиги, қомусий олим Абу Райҳон Беруний ўзигача маълум бўлган ва тарихий манбалардаги хабарларни йил ҳисобларини қўллаб аниқлашга, уларни саралаб, баъзи ўринларда астрономик кузатувлари натижасида олган ҳулосалари асосида таҳлил қилишга уринганлиги, шунингдек, идора қилиш ва бошқаришнинг моҳияти азият чекканларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, жамиятнинг тинчлиги йўлида ўз тинчлигини йўқотишдан иборат эканлиги таъкидлаганлиги, Юсуф Хос Хожибнинг асарларида таълим ижтимоий-сиёсий, моддий ва маданий тараққиётининг ўлчов бирлиги эканлиги келтириб ўтганлиги бунинг далилидир.

Албатта, “*таълим - ўқув - бошқарув*” тизимли жараёни мулоқотсиз амалга ошмаслигини қайд этган ҳолда, инсон жамиятда доимий ижтимоий муҳитда бўлиб, ишлаб чиқариш (хизмат кўрсатиш, иш бажариш) фаолияти давомида мулоқотга киришиб, ўзи учун манфаатли ва қулай бўлган мулоқотни танлайди.

Айниқса, шахсий муваффақиятга эришиши ёхуд раҳбарлик фаолиятида юксак поғоналарга кўталишида шунга мос бўлган танловни амалга оширади. Ҳар қандай фаолият бошқариладиган объект ва бошқарувчи субъект тизимларидан иборат бўлиб, мазкур тизимлар ўртасидаги ўзаро алоқа инсонлар ўзаро муносабатларининг асосини ташкил этади ва муайян ўзаро муносабатлар уларнинг фаолиятини ифодалайди. Мазкур муносабатлар, одатда улар ихтиёрий фаолият ҳисоблансада, албатта, бошқарувни талаб этади. Шахс индивидуал фаолиятида ўзини ўзи бошқаради ва кўзланган мақсадли натижага эришади.

Бу жараёнлар ўзаро муносабатлар замирида қурилиб, ҳамкорликдаги фаолиятни ташкил этиш учун ўзаро таъсир ёки шахснинг бошқа шахсларга нисбатан таъсири босимида кечадики, бу моҳиятан зарурий талаб сифатида бошқарувни, бир муштарак мақсад(лар)га эришиш йўналишида инсонларнинг ўзаро фаолиятини ташкил этиш ва мувофиқлаштиришни ифодалайди. Кишилиқ жамияти ривожланиши, ўз навбатида “таълим - ўқув - бошқарув” тизимининг мос равишда такомиллаштирилишини талаб этади. Бу жараёнда бошқарувнинг умумий ва ташкилий тамойиллари концептуал яхлитликда таълим тизими такомиллаштирилишига омил бўлади.

Масалан, илғорлик тамойили ҳар қандай таълим муасасаси доирасида бошқарув тизими замон талабга жавоб бериши, мувозийлик тамойили эса, бошқарувидаги жадалликни оширишга хизмат қилади. Мамлакатимизда “таълим - ўқув - бошқарув” тизими яхлитлигида айнан ўқув жараёнининг самарасини ошириш усутвор вазифа саналади. Бу жараён вақт тақсмотига асосланган тизимли динамик фаолият бўлиб, у қуйидаги: - анъанавий тарзда билим ва кўникмаларни ўзлаштириш ва назорат қилиш; - биз учун бирмунча янги бўлган кредит-модуль технологияларига асосланган жараёнларни қамраб олади ҳамда унинг унсурларини ўзаро мувофиқлаштириш муҳим аҳамият касб этади. Шу билан биргаликда, ўқув жараёнини стратегик ривожлантириш йўналишларидаги фаолиятнинг самарасини мақсадли ошириш зарурлиги намоён бўлади. таълим тизимини бошқариш, хусусан “таълим - ўқув - бошқарув” жараёнида анъанавий тарзда қўлланиб келинаётган усулларга тўхталиб ўтишни лозим топдик. Усул - бу тадқиқ қилиш ёки таъсир кўрсатишга йўналтирилган фаолият ҳисобланади.

Мажмуавий тарзда, бу ўринда, тадқиқ қилиш нуктаи назаридан бошқарув объектини ўрганишда қўлланиладиган қуйидаги: тизимли; - мажмуали; - таркибий; - интеграцион; - модели; - кузатиш; - тажриба -эксперимент; - социологик кузатув каби усулларни қўллаш назарда тутилган .

Таъсир кўрсатиш нуктаи назардан эса, бошқариш функцияларини амалга ошириш жараёнида бошқарув объектига таъсир ўтказишнинг қуйидаги:

- функционал тизимости объектларини бошқариш;
- бошқариш функцияларини бажариш;
- бошқарув қарорларини қабул қилиш каби усуллар тушунилади.

Турли ёндашувлар воситасида амалга ошириладиган функционал бошқарув фаолияти тизимли - мажмали бўлиб, унда бошқарувнинг аниқ ва ўзига хос усуллари қўлланилади.

Бошқарув жамоага таъсир кўрсатиш усулларини ўзида мужассам этади, бунда қўйилган мақсадларга эришиш жараёнида фаолиятни уйғунлаштириш назарда тутилади.

Бу жараёнда замонавий ривожланиш талабларига жавоб берадиган малакали кадрларни тайёрлаш, айнан “таълим - ўқув - бошқарув” тизимининг зиммасига юклатилган маъсулиятли вазифа сифатида қаралди. Хусусан, қуйидагилар:

- замонавий дастурлар асосида тизим сифатини ошириш;
- мамлакатнинг иқтисодий, ижтимоий истиқболини ҳисобга олган ҳолда тизимни такомиллаштириш;
- таълимнинг инсонпарварлигини таъминлаш;
- таълим технологияларини амалиётга жорий этиш;
- “таълим - фан - ишлаб чиқариш” интеграцияси механизмларини ишлаб чиқиш ва уларнинг функционаллигини таъминлаш;
- таълим хизматлари бозорида рақобат муҳитини юзага келтириш;
- тизимга жамоат бошқарувининг васийлик ва кузатувчи кенгашлари киритилиши орқали уни такомиллаштириш;
- таълим ва кадрлар тайёрлаш сифати юзасидан битирувчиларнинг бандлик мониторинги негизида маркетинг тадқиқотлари олиб борилишини йўлга қўйиш;
- олий таълим соҳасида икки томонлама фойдали халқаро алоқаларни ривожлантириш “таълим - ўқув - бошқарув” тизимининг асосий вазифалари ҳисобланади.

Республикасининг таълим соҳасига оид, хусусан, олий таълим муассасаларини босқичма-босқич ўзини ўзи молиялаштириш тизимига ўтказиш, олий таълим муассасасини ривожлантириш ва молиявий фаолияти билан боғлиқ бошқа масалаларни ҳал этиш, шу жумладан мақсадли капитал жамғармасини (эндаумент фонд) шакллантириш, олий таълим муассасасининг молиявий фаолиятини қўллаб-қувватлаш мақсадида республика тижорат банкларидан кредитлар олиш каби масалалар, ўз навбатида олий таълим муассасаси фаолиятининг асосий йўналишларини белгилаб бериш, шу жумладан, янги факультетларни очиш, бакалавриат таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликларини жорий этишга оид ҳуқуқий - норматив база такомиллаштириб борилишини тақозо этамоқда.

Замонавий ахборот-таълим муҳитида ўқитиш назариясининг мавжуд эмаслиги, таълим субъектларининг замонавий ахборот-таълим муҳитига киришга тайёр эмаслиги каби муаммолар кузатилаётганлигидан келиб чиқиб, орттирилган миллий ва мавжуд халқаро тажриба негизида ушбу йўналишларда таълим субъектларининг тизимли фаолият юритишига дахлдор моделлар, дастурий таъминотлар намунаси яратилиши ва уларни самарали қўлланилиши орқали ўқув дастурлари ва режалари ишлаб чиқилиши ҳамда ўқув жараёнига татбиқ этилишини таъминлаш зарур.

Таълим тизимининг олдига қўйилган мақсадга эришиш ва режаларнинг бажарилиши, фақат айнан, субъект-объект иштирокида амалга оширилиши, бу жараён инсон омили ҳисобга олинлигини талаб этиши боис, педагог-ҳодимларни тайёрлаш, малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш сифатини аниқловчи мезонлар, амалда қўлланиб келинаётган ўқув дастурлари, илмий-услубий адабиётлар, услубий тавсиялар янада такомиллаштирилиши лозим.

Бугунги кунда асосий эътибор мамлакатнинг стратегик мақсад ва вазифаларини амалга оширишда таълими тизимини бошқариш долзарб масалалардан биридир.

Замонавий таълим тизими тобора янгиланиши, ўз навбатида, жадал ўзгараётган ва мураккаблашиб бораётган оламда унинг олдига қўйилаётган талаблар асосида фаолият кўрсатиши талаб этилмоқда..

Буларнинг барчаси таълимни ва унинг асосий таркибий қисми бўлган сифатини бошқариш мураккаблашувига олиб келмоқдаки, бу жараёнда ўз-ўзидан муаммони ҳал этишнинг самарали усуллари ўзлаштириш таълим тизими раҳбарлари ташкилотчилик, изланувчанлик замирида таълим менежментини пухта эгаллашларини талаб этмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 сентябрдаги Ўзбекистон Республикасида маъмурий ислохотлар Концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5185-сон Фармони.//<https://lex.uz/docs/3331174>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон Фармони. //<https://lex.uz/docs/4545884>
3. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. Тошкент, Янги аср авлоди нашриёти, 2019. 320 б.
4. Беруний, Абу Райҳон Муҳаммад ибн Аҳмад. Танланган асарлар. - Ж. I./Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар.- Т.: Фан, 1965.- Б. 388
5. Seyyed Hossein Nasr. An Introduction to Islamic Cosmological Doctrines, Concepts of nature and methods used for its study by the Ikhwan al-afa', al-Biruni and Ibn Sina. - New York: New York Press, 1964. - P. 113.
6. Юсуф Хос Ҳожиб. Қутадғу билиг. - Тошкент: Фан, 1971.- 964 б.
7. Садиқов З.Я. Юсуф хос ҳожиб “Қутадғу билиг” асари олмонча ва инглизча таржималарининг қиёсий таҳлили. 10.01.07 - Адабий алоқалар, қиёсий адабиётшунослик ва таржимашунослик. Филология фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. Тошкент, 2010. 48 б.
8. Ортега-и-Гассет, Х. Миссия университета//пер. с исп. М. Н. Голубевой, А. М. Корбута; под ред. В. В. Анашвили; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики».- 2-е изд.-М.:Изд. дом Высшей школы экономики, 2019. - 144 с.
9. Альтбах, Ф. Дж. А. Глобальные перспективы высшего образования/ / пер. с англ. Ю. Каптуревского; под науч. ред. А. Рябова; предисл. М. Юдкевич; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». - М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2018.- 548 с.
10. Коноплёва, Н.А. Креативные технологии в сервисе: учебное пособие.- Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2014. - 236 с.